

Москаленко В.О., к.е.н., доцент
Національний університет харчових технологій
Євсєєва І.В., к.е.н., доцент
Національний університет харчових технологій

ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ РИЗИКІВ ОЛІЙНОЖИРОВОЇ ГАЛУЗІ

У статті охарактеризовано олійножирову галузь, висвітлено основні перспективи розвитку і загрози. Відображені невирішені проблеми, пов'язані з галузевими особливостями та ризиками галузі. Виділені основні фактори, що впливають на різні види ризиків. Здійснено групування ризиків, структуровано їх на мікро-, мезо- та макрорівні. Виділено основні напрями подолання ризиків для кожного рівня.

Ключові слова: ризик, олійножирова галузь, фактори ризиків, наслідки ризиків.

Постановка проблеми. В ринковому середовищі підприємства олійножирової галузі функціонують в умовах ризику та невизначеності, що пояснюється такими причинами як: падіння внутрішнього попиту на товари, погіршення умов роботи малого та середнього бізнесу, неефективна система державного регулювання тощо. Все це викликає необхідність ідентифікації основних чинників ризикових подій, прогнозування їх настання, передбачення напрямів їх впливу з метою розроблення та застосування відповідних коригуючих дій в процесі ведення бізнесу. В ринкових умовах ризик-менеджмент стає обов'язковим елементом ефективної діяльності підприємств олійножирової галузі.

Аналіз останніх публікацій. Економічна ефективність виробництва продукції підприємств олійножирової промисловості висвітлена в працях Волощука О.Г.; Каткова Н.В. досліджує методичний інструментарій оптимального управління ефективністю олійного виробництва за ринкових умов; в свою чергу, Дуброва С.Г. узагальнює питання формування комплексної системи управління господарськими ризиками [5-8]. Особливості функціонування олійножирової галузі розглянуті у працях і багатьох інших сучасних науковців.

Невирішені частини проблеми. Проте сучасні умови господарювання взагалі та інтеграція України до Європейської спільноти вимагає нових підходів та детального розгляду основних видів ризиків олійножирової галузі. Також з огляду на загальну методику оцінки ризиків доцільно визначити ризики, що відносяться до мезорівня, макро- та мікрорівня.

Метою статті є визначення та групування основних видів ризиків, факторів та їх наслідків для олійножирової галузі на мікро-, мезо- та макрорівнях.

Результати дослідження. В рейтингу найбільших українських підприємств ТОП-200, проведеним Forbs, лідируючі позиції займають підприємства агросектору та харчової промисловості. Також зазначимо, що чотири з п'яти перших в топ-лісті компаній в рейтингу агросектору - це підприємства, бізнес яких пов'язаний з олійножировою галуззю [1].

За даними асоціації «Укроліяпром», за 2014/2015 маркетинговий рік (вересень 2014року - серпень 2015року) масложирові заводи країни виробили близько 4,2 млн. тонн рослинних олій [2].

Показники 2014/2015 МР є нижчими за підсумки 2013/2014 МР (зібрано 10,1 млн. тонн проти 11,037 млн. тонн соняшнику). Було вироблено 4,65 млн.тонн рослинної олії. З цього обсягу 3,9 млн. тонн було експортовано за кордон, тобто фактично 90%. [2].

Згідно оцінки експертів «АПК-Інформ», в 2015/2016 МР валовий збір соняшнику може скласти 10,8 млн. тонн, що на 6% більше врожаю, зібраного попереднього року. Також прогнозується, що експорт олії складе близько 4 млн.тонн, і Україна залишить за собою перше місце серед країн-експортерів [3].

Отже, олійножирову галузь можна охарактеризувати як таку, що динамічно розвивається, а олійножировий комплекс України на сьогодні є одним з найперспективніших секторів аграрного виробництва.

Розглянемо головних операторів олійножирової галузі, що конкурують на вітчизняному ринку, ранжування яких здійснено за чистим доходом 2014 року (табл. 1).

Таблиця 1.

Рейтинг основних операторів олійножирової галузі

№	Назва підприємства	Чистий дохід, млн. грн			Чистий прибуток(збиток), млн. грн		
		2013	2014	Відносне відхилення 2014-2013, %	2013,	2014	Відносне відхилення 2014-2013, %
1	Кернел-трейд	15017	19381	29,06	355	-230	-35,2
2	АТ Каргіл	8165	10868	33,11	131	1646	-1156,0
3	Група Креатив	7133	6996	-1,92	568	-4393	- 673,4
4	З-д модифікованих жирів	4426	5643	27,50	0	0	-
5	Сантрейд	4807	5215	8,48	-4	227	5575
6	Ді енд Ай Еволюшн	1822	3438	88,66	27	2	-92,6
7	Дельта Вілмар СНД	1644	2470	50,19	9	-995	- 10995
8	Пологівський маслоекстраційний завод	1116	1617	44,89	37	-12	-67,5
9	Сателліт	565	1549	174,05	-91	-767	-742,8
10	АДМ Україна	804	1416	76,05	34	258	658,2

Джерело: розраховано авторами за даними [4]

Вищезазначені дані свідчать про те, що на частку перших трьох підприємств припадає майже 40 % ринку [3;4].

Зазначимо, що доволі вагомим стимулом щодо нарощування обсягів виробництва насіння соняшника та його переробки на олію є той фактор, що обсяг світового споживання соняшникової олії постійно зростає. За прогнозами, наведеними в дослідженні OECD-FAO Agricultural Outlook 2010-2019, до 2019 року очікується зростання світового споживання рослинних олій на 30% або 42 млн. тонн, а світовий імпорт - на 34% або на 20 млн. тонн [4], що свідчить про перспективність даного ринку та визначає орієнтири для виробництва рослинних олій в Україні [11].

В сучасних умовах господарювання, в умовах конкурентної боротьби постає питання розгляду не тільки перспектив зростання, а і потенційних загроз та ризиків господарювання, що перешкоджають розвитку галузі.

Зазначимо, що існують різні методики проведення аналізу ризику, які розрізняються як за сукупністю виконуваних процедур, так і за їх змістом. Фактично кожна така методика є концепцією авторів щодо структури існуючих ризиків, характеру їх впливу на результати. Крім того, методики аналізу ризику і визначення їх можуть розрізнятися залежно від того, в чий інтерес проводиться аналіз.

Першочерговою умовою оцінки ризиків різних рівнів є їх якісний аналіз, що передбачає визначення різновидів ризику, факторів впливу та негативних наслідків.

В нашому дослідженні ми визначили та згрупували основні ризики, фактори та їх наслідки, що притаманні олійножировій галузі на різних рівнях (табл.2).

Таблиця 2.

Структуризація ризиків суб'єктів господарювання олійножирової галузі на мікро-, мезо- та макрорівні

Вид ризику	Фактор впливу	Наслідок
Мікрорівень		
Логістичний ризик	Недосконалість транспортної логістики	Зупинка виробництва. Безробіття. Збиток
Ризик недоотримання прибутку, збитки	Робота за форвардними контрактами	Понесення збитків. При зміні ціни на дату розрахунку в будь-яку сторону неможливість скасування договору контрагентами.
Ризик конкуренто спроможності підприємства	Недостатня кількість палива та мінеральних добрив.	Зменшення обсягів врожаю.
Мезорівень		
Експортний ризик	Зниження обсягів поставок соняшникової олії до країн ЄС та РФ	Втрата ринків збуту. Поступове зникнення середніх підприємств галузі.
Екологічний ризик	Вирощування високоолеїнової олії та посів сучасних високотехнологічних гібридів	Виснаження землі; зниження природної родючості
Виробничий ризик	Зростання органічного виробництва продуктів харчування	Відмова від шроту та макухи, трансгенних культур
Енергетичний ризик	Неможливість «Укрзалізниці» надати вагони для заводів з метою вивезення шроту.	Залишення дитячих садків та шкіл в деяких місцевостях без опалення
Природно-кліматичний ризик	Засуха на території України	Зменшення обсягів врожаю

Ризик втрати ринків збуту	Зниження купівельної спроможності	Зменшення обсягів виробництва
Господарський ризик	Залежність кондитерської та хлібопекарської промисловостей від стану олійножирової галузі.	Заміщення до 50% соняшникової олії – пальмовою. Отримання пальмової олії в сирому вигляді, через порти, завдяки вигідному географічному положенню, та самостійне розділення її на фракції для потреб кондитерської та хлібопекарської промисловостей
	Підвищення цін на паливо	Підвищення цін на продукцію. Втрата постійних споживачів (покупців). Зміна конкурентної позиції. Зменшення посівних площ.
	Зростання конкуренції в олійножирової галузі	Підвищення бар'єрів входу в галузь. Поглинання дрібних виробників та переробників корпораціями.
Макрорівень		
Ризик конкурентоспроможності галузі	Нестабільність економіки та світові економічні кризи. Непрозоре ціноутворення на ринку сировини.	Знаходження майже 50% аграрного ринку в тіні; недостатність кредитування. Недоотримання коштів в бюджет країни. Тінізація та податковий тиск. Недоотримання податків в місцеві бюджети.
Виробничий	Анексія АР Крим, АТО в Донецькій та Луганській областях	Втрата регіону виробництва та переробки та посівних площ на території АР Крим. Зупинка підприємств: -ТОВ «СВАТОВСКАЯ ОЛИЯ» (Луганська обл., Сватовський р-н, м. Сватово, -ПАТ "КОМБІНАТ КАРГІЛЛ" (м. Донецьк) -ЗАО "СЛАВЯНСКОЛИЯ" (Донецька область)
Ризик втрати ринку збуту	Рейдерство. Корупція	Втрата посівних площ через неможливість оформлення договорів оренди з землевласниками.
Ризик втрати ринку збуту та ризик конкурентоспроможності на світовому рівні	Відключення електричної енергії на території України	Основна проблема при відключенні електричної енергії - застигання макухи в пресах. Крім поломок виробничого устаткування, проблема забезпечення підприємства електроенергією може стати причиною істотного зниження обсягів виробництва масложирової продукції в країні.
Ризик втрати внутрішнього ринку	Зниження цін на світовому ринку рослинних олій	Зменшення обсягів виробництва. Зменшення рентабельності та прибутку. Збільшення безробіття.
Фінансовий ризик	Правові проблеми, недосконалість чинного законодавства	Зниження прибутковості, інвестиційної привабливості.
	Нестійкість фінансового ринку	Недостатнє кредитування. Закриття заводів. Підвищення рівня безробіття. Зниження національного виробництва

Ризик інвестування в галузь	Зниження відсотку експортного мита до 10% або його відміна та введення додаткового імпортного мита	Скасування Україною експортного мита на насіння соняшнику створить переваги для нашого основного конкурента на ринку соняшникової олії - Російської Федерації, яка застосовує експортні мита на всі види олійних культур. Особливо зацікавлені у скасуванні мита Туреччина та інші країни ЄС, які закуповують українську соняшкову олію. Скасування дії експортного мита на насіння соняшнику призведе до зупинки більшості заводів, значного скорочення виробництва соняшникової олії і створення ажіотажного попиту на нього на внутрішньому ринку, втрати позицій на світовому ринку масла і, як загальний результат, підвищення соціальної напруженості в суспільстві через скорочення значної кількості робочих місць на підприємствах, поглиблення інфляційних процесів, скорочення надходжень до державного бюджету та до втрати інвесторів.
-----------------------------	--	---

Джерело: розроблено автором на основі власних досліджень та враховуючі дані [9-13]

При структуризації ризиків суб'єктів господарювання олійножирової галузі було враховано основні фактори, які впливають на економіку взагалі та олійножирову галузь зокрема, а саме: знецінення гривні; анексія Криму; військові дії на сході країни; різке припинення торгових відносин з Російською Федерацією та політичні зміни в країні.

Структуризація доводить, що ризики мікро рівня є наслідками ризиків макро рівня. Також відмітимо, що головні гравці галузі, тобто виробники та експортери соняшникової олії, опинилися в зоні ризику, а саме: Група компаній Кернел, Сателліт та АТ «Каргіл».

Зазначимо, що Україна, одна із 70 країн, в якій працює транснаціональний гігант Cargill, але в 2014 році компанія закрила свій олієекстракційний завод та елеватор в місті Донецьк.

Також хотілося б визначити основні напрями подолання ризиків для кожного рівня, отже, на макрорівні необхідно:

- впровадити на підприємстві сучасні методи управління логістичними операціями;

- використовувати, по можливості, інші види договорів та змінити умови співробітництва з контрагентами;

- впровадити виробництво біодизеля із відходів з метою подальшого продажу.

На мезорівні напрями подолання ризиків можуть стати:

- відкриття перспективних та альтернативних ринків збуту (Китаю, Бангладешу, Індії та країн Близького Сходу та Північної Америки);

- ефективно управління сівозмінами (наприклад, соняшник - кукурудза);

- пошук нових ринків збуту як існуючих видів продукції, так і продуктів органічного виробництва. Вирощування біологічної сировини;

- будівництво сховищ для зберігання шроту;

- посилення коопераційних зв'язків між підприємствами з метою прямого постачання сировини;

- розробка, впровадження та постійне удосконалення програми державної продовольчої безпеки, яка б гарантувала поставки олійножирової продукції;

- впровадження схеми когенерації – виробіток не тільки теплової енергії, але і електроенергії;

- виробництво продукції з високою доданою вартістю (якісна рафінація, дезодорація та фасування). Виробництво пальмової олії.

В свою чергу, на макрорівні для подолання ризиків необхідні:

- дієва програма розвитку галузі. Трансфертне ціноутворення. Біржові ціни та котирування;

- дії держави в напрямку врегулювання воєнної та конфліктної ситуацій;

- створення інтегрованих структур (інтеграція вниз);

- розробка прозорого механізму взаємодії між орендарями та землевласниками на державному рівні;

- посів високомаржинального кондитерського соняшника. Вирощування сої, гірчиці, фасолі, чечевиці, нута та спельти. Переробка нішевих культур. Вирощування органічної продукції;

- прийняття Законів: про громадські об'єднання та про лобізм;

- кроки впровадження обробітку високоолеїнового соняшнику - соняшнику з вмістом олеїнової кислоти понад 82% і низьким вмістом лінолевої кислоти;

- вирощування органічної продукції;

- спрощення сертифікації насіння;

- заходи швидкої адаптації до змін в макросередовищі за рахунок ефективного менеджменту на рівні держави. Залучення коштів шляхом виходу на зовнішні фондові ринки.

Відмітимо, що проведена структуризація є підґрунтям для здійснення кількісного аналізу ризиків та визначення ризикованості ведення бізнесу, що є підставою для подальшого наукового дослідження.

Висновки. Визначені та структуровані фактори ризику для підприємств олійножирової галузі дали можливість охарактеризувати саме ті з них, що найбільше впливають на роботу підприємств та показати можливі наслідки їх настання. Треба зазначити, що кожне підприємство, аналізуючи зовнішнє та внутрішнє середовище господарювання, повинно групувати набір факторів ризику, що в першу чергу залежить від масштабів діяльності, потужності підприємства, забезпечення ресурсами, ринкового становища, частки ринку, потенціалу розвитку тощо, та оцінювати їх вплив. Отже, постає питання управління ризиками або розробки заходів щодо мінімізації їх впливу на діяльність підприємства, що забезпечить ефективну їх роботу, збільшить рівень конкурентоспроможності, сприятиме розширенню представленості продукції на закордонних ринках та досягненню високих показників діяльності в ринкових умовах господарювання.

Література.

1. Nota bene: цифри, факты, мнения. Forbs , 2015. - №10. – С.4.
2. В 2014-2015 МГ Украина экспортировала 90% произведенного растительного масла [Електронний ресурс] режим доступу - <http://www.ukragroconsult.com/news/v-2014-2015-mg-ukraina-eksportirovala-90-proizvedennogo-rastitelnogo-masla>
3. Leveraging Ukraine's natural advantage in agriculture [Електронний ресурс] режим доступу - http://www.kernel.ua/media/uploads/kernelpresentation/15/02/Kernel_Company_Presentation_Q2FY2015.pdf
4. Жирный рынок / Недоризанюк Т //: ТОП-100 Рейтинги крупнейших №3 август 2015, с. 72-73
5. Волощук О.Г. Економічна ефективність виробництва продукції: сутність, види, ресурси, результат / Волощук О. Г. : зб. наук. праць Національного університету харчових технологій – К. : НУХТ, 2009. – № 31 – С. 6–9
6. Волощук О.Г. Особливості та умови формування економічної ефективності виробництва продукції підприємств олійно-жирової промисловості / Волощук О. Г. : Збірник «Інвестиційна практика та досвід» – К.: КУХТ, 2009. – № 8 – С. 53–56
7. Дуброва О.С. Особливості функціонування підприємств олійножирової галузі в умовах невизначеності / О.С. Дуброва // Стратегія економічного розвитку України: Наук. зб. – Вип.14 – К.: КНЕУ, 2003. – С. 141-146
8. Каткова Н.В. Визначення і класифікація зовнішніх факторів ефективності олійного виробництва в ринкових умовах господарювання/ Н.В. Каткова // Науковий вісник Одеського державного економічного університету. – Одеса, 2006. - №3. – С.14-23.
9. Лозовський О.М. , Слободянюк С.В. Проблеми розвитку сучасної олійно-жирової галузі в Україні / О.М. Лозовський, С.В. Слободянюк // Економічний форум 1/2014. – с.18-22
10. Отключения электроэнергии масложировикам чреваты взрывом [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://latifundist.com/interview/169-stepan-kapshuk-otklyucheniya-elektroenergii-maslozhirovikam-chrevaty-vzryvom-blits-intervyu>
11. Посівні площі під олійними культурами цього року планують збільшити [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/2010-07-05-08-44-18/2879-2015-04-01-11-47-37.html>
12. Ринок олійних культур [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pricereview.com.ua/window/ReviewView.html?idReview=31>
13. Рынок высокоолеинового подсолнечника России и Украины: текущее состояние и потенциал-2014 [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.apk-inform.com/ru/consulting/higholeic>
14. Україна експортувала рекордну кількість соняшникової олії [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://agravery.com/ua/ekonomika/show/ukraina-eksportovala-rekordnu-kilkist-sonjashnikovoi-olii>

References.

1. Nota bene: cifri, fakty, mnenija. Forbs , 2015. - №10. – S.4.
2. V 2014-2015 MG Ukraina jeksportirovala 90% proizvedennogo rastitel'nogo masla [Elektronnij resurs] rezhim dostupu - <http://www.ukragroconsult.com/news/v-2014-2015-mg-ukraina-eksportirovala-90-proizvedennogo-rastitelnogo-masla>
3. Leveraging Ukraine's natural advantage in agriculture [Elektronnij resurs] rezhim dostupu - http://www.kernel.ua/media/uploads/kernelpresentation/15/02/Kernel_Company_Presentation_Q2FY2015.pdf
4. Zhirnyj rynek / Nedorizanjuk T //: TOP-100 Rejtingi krupnejshih №3 avgust 2015, s. 72-73/
5. Voloshhuk O.G. Ekonomichna efektnist' virobnictva produkcii: sutnist', vidi, resursi, rezul'tat / Voloshhuk O. G. : zb. nauk. prac' Nacional'nogo universitetu harchovih tehnologij – K. : NUHT, 2009. – № 31 – S. 6–9.
6. Voloshhuk O.G. Osoblivosti ta umovi formuvannja ekonomichnoi efektnosti virobnictva produkcii pidpriemstv olijno-zhirovoi promislovosti / Voloshhuk O. G. : Zbirnik «Investicijna praktika ta dosvid» – K.: KUHT, 2009. – № 8 – S. 53–56.

7. Dubrova O.S. Osoblivosti funkcionuvannja pidpriemstv olijnozhirovoï galuzi v umovah nevznachenosti / O.S. Dubrova // Strategija ekonomichnogo rozvitku Ukraïni: Nauk. zb. – Vip.14 – K.: KNEU, 2003. – S. 141-146
8. Katkova N.V. Vznachennja i klasifikacija zovnishnih faktoriv efekтивности olijnogo virobnictva v rinkovih umovah gospodarjuvannja/ N.V. Katkova // Naukovij visnik Odes'kogo derzhavnogo ekonomichnogo universitetu. – Odesa, 2006. - №3. – S.14-23.
9. Lozovs'kij O.M. , Slobodjanjuk S.V. Problemi rozvitku suchasnoï olijno-zhirovoï galuzi v Ukraïni / O.M. Lozovs'kij, S.V. Slobodjanjuk // Ekonomichnij forum 1/2014. – s.18-22
10. 10. Otkljuchenija jelektroenergii maslozhirovikam chrevaty vzryvom [Elektronnij resurs] Rezhim dostupu: <http://latifundist.com/interview/169-stepan-kapshuk-otklyucheniya-elektroenergii-maslozhirovikam-chrevaty-vzryvom-blits-intervyu>
11. 11. Posivni ploshhi pid olijnimi kul'turami c'ogo roku planujut' zbil'shiti [Elektronnij resurs] Rezhim dostupu: <http://www.agro-business.com.ua/2010-07-05-08-44-18/2879-2015-04-01-11-47-37.html>
12. 12. Rinok olijnih kul'tur [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://pricereview.com.ua/window/ReviewView.html?idReview=31>
13. 13. Rynok vysokooleinovogo podsolnechnika Rossii i Ukrainy: tekushhee sostojanie i potencial-2014 [Elektronnij resurs] Rezhim dostupu: <http://www.apk-inform.com/ru/consulting/higholeic>
14. 14. Ukraïna eksportovala rekordnu kil'kist' sonjashnikovoï olii [Elektronnij resurs] rezhim dostupu - <http://agravery.com/ua/ekonomika/show/ukraina-eksportovala-rekordnu-kilkist-sonjashnikovoi-olii>

Викторія Москаленко, к.э.н., доцент

Ирина Евсеева, к.э.н., доцент

Национальный университет пищевых технологий

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ОСНОВНЫХ РИСКОВ МАСЛОЖИРОВОЙ ОТРАСЛИ

В статье охарактеризована масложировая отрасль, освещены основные перспективы развития и угрозы отрасли. Отражены нерешенные проблемы, связанные с отраслевыми особенностями и рисками отрасли. Выделены основные факторы, влияющие на различные виды рисков. Осуществлена группировка рисков, структурировано их на микро-, мезо- и макроуровне. Выделены основные направления преодоления рисков для каждого уровня.

Ключевые слова: *риск, масложировая отрасль, факторы риска, последствия рисков.*

Viktoriia Moskalenko, PhD in Economics, Associate Professor

Iryna Yevsieieva, PhD in Economics, Associate Professor,

National University of Food Technologies

MAIN RISKS OF OIL AND FAT INDUSTRY

The article is described oil and fat industry, the main threats and the perspectives of its development. The main operators of oil and fat industry with their net profit and gross income, market shares are considered that oil and fat industry develops, and is one of the most promising sectors of agricultural production. The results of the latest publications and unresolved issues related to industry characteristics and risks of the industry are considered: economic efficiency of companies in the oil and fat industry; methodological tools of optimal control of efficiency of oil production in market conditions and the issue of formation of the complex management system of economic risks are suggested. The basic factors that influence on the different types of risks are determined.

The group of risks was examined and structured into micro, meso and macro levels. It was considered that the primary condition for the risk assessment of different levels starts from quality analysis. Were defined and detailed risks consequences that may occur after the risk situation will take place.

Key words: *risk, oil and fat industry, the effects of risk factors and the rating of market operators.*